

ISSUES OF ASCETICISM IN SUFISM

Nargiz Khudaikulova

Department of Social Sciences, Doctor of Philosophy (PhD) in History

TTA Urgench Branch

Urgench, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Sufism, mysticism, spirit, human perfection, Islamic thought, cultural dissonance, extremism, repentance, seclusion, piety.

Received: 25.01.25

Accepted: 27.01.25

Published: 29.01.25

Abstract: The article examines the evolution of mysticism, which is closely related to Islamic theology. At the same time, the content of our article also includes the fact that Sufism, a teaching that guides a person to spiritual and moral perfection, arose in response to a socio-political uprising in the Islamic world. Influential personalities such as Imam Ghazali, Jalaliddin Rumi, Najmiddin Kubro, Ahmad Yassawi, Naqshbandi, and Adina Muhammad have incorporated Sufi concepts into mainstream thinking in their works, emphasizing the harmony of reason and mysticism.

TASAVVUF ILMIDA ZUHDU-ZOHIDLIK MASALALARI

Nargiz Xudayqulova

Ijtimoiy fanlar kafedrası, dotsenti v.b., tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

TTA Urganch filiali

Urganch, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Tasavvuf, so'fiy, tasavvuf namoyondalari, ruh, inson kamoloti, islom tafakkuri, madaniy dissonans, ekstremizm, tavba, istig'for, duo, zuhd, taqvo.

Annotatsiya: Maqolada islom ilohiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tasavvuf evolyutsiyasi haqida fikrlar yuritiladi. Shu bilan birga insonni ruhiy va axloqiy jihatdan komillik sari yo'llovchi ta'limot bo'lgan sufiylik islom olamidagi ijtimoiy-siyosiy qo'zg'olonga javoban paydo bo'lganligi ham maqolamiz mazmuniga kiritilgan. Imom G'azzoliy, Jaloliddin Rumiy, Najmiddin Kubro, Ahmad Yassaviy, Naqshbandiy va Odina Muhammad kabi nufuzli shaxslar asarlarida so'fiylik tushunchalarini asosiy tafakkurga

ВОПРОСЫ АСКЕТИЗМА В СУФИЗМЕ

Наргиз Худайкулова*кафедра общественных наук, доктор философии (PhD) по истории**ТТА Ургенчский филиал**Ургенч, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:	Суфизм,	Аннотация:
мистицизм, душа, человеческое совершенство, культурный диссонанс, затворничество, покаяние, молитва, моления, аскет, благочестие.	Суфизм, диссонанс, молитва,	В статье рассматривается эволюция мистицизма, тесно связанного с Исламским богословием. В то же время в содержание нашей статьи включено и то, что суфизм, учение, направляющее человека к духовному и нравственному совершенству, возник в ответ на общественно-политическое восстание в исламском мире. Такие влиятельные личности, как имам Газали, Джалалиддин Руми, Наджмиддин Кубра, Ахмад Яссави, Накшбанди и Одина Мухаммад, включили суфийские концепции в основное мышление в своих работах, подчеркивая гармонию разума и мистицизма.

KIRISH. Tasavvuf evolyutsiyasi asosiy islom ilohiyoti bilan chambarchas bog'langan bo'lib, asrlar davomida ham ruhiy amaliyotni, ham ta'limot talqinlarini shakllantirgan dinamik o'zaro ta'sirni aks ettiradi. So'fiylik payg'ambar Muhammad vafotidan keyin islom olamidagi ijtimoiy-siyosiy qo'zg'olonga javoban paydo bo'lganligi sababli, u pravoslav islomning qat'iy qonuniy yondashuvlaridan farqli o'laroq, ilohiy sevgi va Xudo bilan shaxsiy aloqani yanada chuqurroq tushunishga harakat qildi. Bu keskinlik Imom G'azzoliy, Jalolidin Rumiy, Najmiddin Kubro[1, B.9], Ahmad Yassaviy, Naqishbandiy va Oдина Muhammad [1, B.120-121] kabi nufuzli shaxslar asarlarida yaqqol namoyon bo'ladi, ular so'fiylik tushunchalarini asosiy tafakkurga kiritib, aql va tasavvuf uyg'unligini ta'kidlaydilar.

So'fiylar kabi avliyolar birinchi bo'lib haqiqatga erishganlar. Ular bu so'z ustida ham bahslashdilar va so'fiy nima ekanligini aniqlashga harakat qildilar. Jumladan, Shayx Zunnun Misriy aytganiday: "So'fiy kishi uning ruhiy holatini ko'rsatadigan, ya'ni noto'g'ri gaplarni gapirmasligi kerak bo'lgan kishidir, agar jim bo'lsa, fe'l-atvoridan bilinadi". taniqli so'fiy arbobi. Uning xatti-harakatlari past darajada bo'lishi kerak, uning so'zlari butunlay samimiy bo'lishi va so'zlari haqiqiy va to'g'ri bo'lishi kerak.

MUNOZARA. So'fiy oddiy, kamtar va xokisor inson bo'lib, hamisha to'g'ri fikr yuritishi va to'g'ri so'zlashi lozim edi. Uning kimligi va yaxshi muomalasi o'z ahvolidan ma'lum bo'lishi

darkor. Ya'ni so'fiy diyonatli, halol va pok kishidir, halol bo'lmagan ishlarga qo'l urmaydi, xalqona va faqirona turmush tarzi bilan yashab, haqiqat uchun kurashadi. Bu inson esa xalq namoyandasidir va uni haqiqiy hayot qahramoni desak, xato bo'lmaydi. Shu tariqa, so'fiy, al-Jullobiy fikriga binoan, haqqa erishgan haqparast kishi bo'lsa, ikkinchi tomondan shayx Zunnun Misriy uni xalq qahramoniga aylantirib halol va musaffo inson qiyofasida tasvir etadi [2, B.].

Bu tasvir so'fiyning xislatlari va tashqi xulq-atvorini aks ettiradi. Shayx Zunnun Misriy so'fiylar ichida so'fiy bo'lganligi sababli, so'fiylik bo'yicha keng bilimga ega edi. Binobarin, u o'zining shaxsiyati va o'zi olib borgan so'fiylik turmush tarzini boshqalarga o'rnak deb hisoblaydigan so'fiydir.

Tasavvufning turli falsafiy an'analari bilan qorishmasi islomiy ildizlardan ancha uzoqqa cho'zilgan boy tafakkur gobelenini yaratdi. Bu o'zaro ta'sirning markazida neoplatonizmdan kelib chiqqan va turli tasavvufiy falsafalar, jumladan, naqshbandiya tariqati ta'limotlari rivojiga ta'sir ko'rsatadigan olamning birligi tushunchasi o'rin olgan. Shunday qilib, so'fiylik ta'limotlari astsetik amaliyotni kengroq falsafiy tamoyillar bilan birlashtirish, axloqiy yaxlitlik va dinlararo muloqot kabi qadriyatlarni targ'ib qilish uchun vosita bo'lib xizmat qildi. Bu sintez nafaqat islom tafakkurini boyitibgina qolmay, balki butun madaniyatlarda aks-sado beradigan, fundamentalistik talqinlarga qarshi chiqadigan va so'fiylarning tabiatan pasifist tabiatini ta'kidlaydigan insonparvarlik g'oyalarini rag'batlantirdi. Bundan tashqari, so'fiylik falsafasini zamonaviy ta'limga singdirishga qaratilgan pedagogik sa'y-harakatlar ekstremizm va madaniy dissonans kabi zamonaviy jamiyat muammolarini hal qilishda bu an'analarning davom etayotgan dolzarbligini ta'kidlaydi. Bunday tarixiy sa'y-harakatlar so'fiylik falsafiy hissalarini axloq va insoniylik haqidagi munozarani izchillik bilan ilgari surganini ko'rsatadi.

Tasavvufda zohidlik va voz kechish asosiy unsurlaridan biri bo'lib, tasavvufni chuqur anglash uchun uning an'alarining ma'naviy asoslarining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib xizmat qiladigan zohidlik tamoyillari va undan voz kechish amaliyotlarini sinchiklab o'rganish kerak. Asketizm, asosiy so'fiy arboblari tomonidan ta'kidlanganidek, o'z-o'zini tarbiyalashga va dunyoviy chalg'itishdan ajralishga yordam beradi, bu esa amaliyotchilarga ilohiy bilan yaqinroq aloqani rivojlantirishga imkon beradi. Bu ma'naviy poklik sari sayohat ko'pincha shahvoniy nafslarni yengishni o'z ichiga oladi, bu ilohiy ishqga intilishda o'zini o'ta tiyishni o'zida mujassam etgan tasavvuf allomalari ta'limotlari va hayot yo'llarida ilk zohidlarning ta'limotlarida yaqqol ko'rinadi. Islom huquqi va so'fiylik taqvosi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik neoplatonizm va boshqa ezoterik an'analardan kelib chiqqan amaliyot va falsafalar orqali tasvirlangan. Qolaversa, Shayx Odina Muhammad qarashlari tasavvuf axloqini globallashtirish kontekstidagi o'zlik va bag'rikenglikning zamonaviy muammolari bilan uyg'unlashtirishga urg'u beradi.

Binobarin, so'fiyliklarning axloqiy hayotga e'tibor qaratishlari va ma'naviy kamolotning bugungi kundagi ijtimoiy axloqiy muammolarni hal qilishda davom etayotgan dolzarbligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, Ibn al-Arabiy kabi olimlar zohidlik amaliyotida axloqiy yaxlitlik zarurligini ta'kidlab, so'fiylar fundamentalizm kuchlariga qarshi turishlari va turli jamoalar o'rtasida uyg'un yashashni himoya qilishlari mumkin bo'lgan yo'lni ishlab chiqishgan. Ushbu fikrlardan kelib chiqqan holda, so'fiylik zohidlik va ruhiy ma'rifatdan voz kechishning ahamiyatini ko'rsatadigan inklyuziv falsafiy ta'limotni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi (Fatiu va boshqalar).

Tasavvufda ma'naviy poklikka intilish astsetik amaliyotlar bilan o'zaro bog'lanib, ilohiy ilm va shaxslararo uyg'unlik sari yo'lni shakllantiradi. O'z-o'zidan voz kechish va o'z-o'zini tarbiyalashga qaratilgan bu amaliyotlar shaxsiy fidoyilikni umuminsoniy shafqat bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan ta'limot sifatida so'fiylikning kengroq falsafiy jihatlarini aks ettiradi. Ja'far Xolmo'minov kabi olimlar ta'kidlaganidek, bunday falsafalarning zamonaviy munozaraga moslashtirilishi turli jamoalarda o'zaro tushunish va bag'rikenglikni rivojlantirish zarurati bilan hamohangdir. Qolaversa, so'fiylikning tarixiy evolyutsiyasi ekstremizm ta'siriga qarshi turish va musibatlar qarshisida ijtimoiy jipslikni rag'batlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan bu amaliyotlarning bardavomligini ta'kidlaydi. Demak, asketizm o'z-o'zidan maqsad ham, dunyodan shunchaki chekinish ham emas, balki ilohiy bilan chuqur bog'lanishga olib boruvchi o'zgaruvchan sayohat bo'lib, so'fiylikdagi asket amaliyotlari o'z-o'zidan maqsad emas, balki maqsadga erishish vositasi ekanligiga ishonchni mustahkamlaydi.

Tasavvufdagi zohidlik amaliyotlari o'z-o'zidan maqsad emas, balki maqsadga erishish vositasidir. Ular izlovchiga dunyoviy bog'liqliklardan xalos bo'lishga va ilohiylikni chuqurroq tushunishga va bog'lanishga olib keladigan ruhiy sayohatga e'tibor berishga yordam berish uchun mo'ljallangan [3, B. 184].

Tasavvufning falsafiy ta'limot sifatida evolyutsiyasi chuqur ma'naviy anglash va ilohiy bog'lanishga yo'l bo'lib xizmat qiluvchi voz kechish tushunchasiga katta e'tibor beradi. Tarixiy kontekst shuni ko'rsatadiki, tarixan ijtimoiy materializmga javob sifatida tuzilgan so'fiyliklarning amaliyotlari o'z-o'zini tarbiyalash va ma'rifatga intilish o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sirni o'zida mujassam etadi. Ahmadjonovich Mamatov kabi olimlar tasavvufning axloqiy hayot kechirish va ma'naviy fazilatlarni tarbiyalashga targ'ib qilishini ko'rsatib, undan voz kechish Ilohiy bilan birlikka erishish uchun zarur bo'lgan ichki o'zgarishlarni osonlashtirishini targ'ib qiladi. Falsafiy asoslar, shuningdek, Shayx Odina Muhammad kabi nufuzli tasavvuf olimlarining ta'limotlari bilan ham jaranglaydi, ularning g'oyalari ushbu o'zgaruvchan sayohatning muhimligini va shaxsiy istaklarni kengroq ma'naviy maqsad bilan uyg'unlashtirish zarurligini aks ettiradi. Shunday qilib,

soʻfiylik ichidagi voz kechishning falsafiy taʼsirlari oddiy zohidlikdan tashqariga chiqadi, bu axloqiy yaxlitlik va jamoat totuvligiga chuqur sodiqlikni ifodalaydi.

Tasavvufning tarixiy traektoriyalari zohidlik haqida nozik tushuncha beradi, hozirgi zamon maʼnaviy intilishlarini aks ettiruvchi keskinliklar va moslashuvlarni ochib beradi. Zamonaviy soʻfiylik tafakkuridagi asketizm tanqidchilarining taʼkidlashicha, haddan tashqari voz kechish koʻpincha amaliyotchilarni haqiqiy dunyo bilan bogʻliq munosabatlardan uzib qoʻyadi va bu maʼnaviyatning jamoaviy masʼuliyatdan ajralgan shakliga olib keladi. Bu tanqid tasavvufni falsafiy taʼlimot sifatida kengroq muhokama qilishda aks sado beradi va jamiyatdagi axloqiy hayot bilan astsik hayotni muvozanatlash zarurligini taʼkidlaydi. Tasavvuf olimlarning maʼnaviy toʻgʻrilik va jamiyat ishtiroki muhimligini taʼkidlagan asarlarida qoʻllab-quvvatlash mumkin. Aksincha, Shayx Odina Muhammad kabi arboblarning tarixiy merosi maʼnaviy rivojlanishni taʼminlovchi zohidlik amaliyotlarini namoyish etadi, shu bilan birga ijtimoiy adolatni targʻib qiladi, bu ikkilik zamonaviy daʼvatlarda aks ettirilgan asketizmni va uygʻunlikda qayta belgilash. Oxir oqibat, asketizmni chuqurroq kirishish yoʻli sifatida qayta koʻrsatish soʻfiylik ekstremizm va madaniy dissonansning zamonaviy muammolarini hal qilishga yordam beradi va uning globallashtirgan dunyoda dolzarbligini oshiradi.

Muhammad (s.a.v.) va siddiqlar – hulafoi roshidinlar, ilk sahobalar yoʻlidan ogʻishmay borgan, parhezkor ota taqvodor, tarki dunyo qilgan zohidlikka yuz burgan Allohning aziz bandalari – “soʻfiy”, ular yurgan yoʻlga esa tasavvuf deyila boshlagan. Tasavvuf soʻfilikning diniy falsafiy talimoti boʻlib uning turli yoʻli “tariqat”. “suluk” deb ataladi. “Sulukni” turkiy maʼnosi boʻlib, Soʻfiylarni hayot kechirish manosi ifodalaydi [4, B.165].

Soʻfiylik arabcha Sofos soʻzi bilan ayniy hollarda qoʻllaniladi. Soʻfiylik va zohidlik va voz kechish haqidagi falsafiy nutq oʻrtasidagi murakkab munosabatlar uning islom anʼanalaridagi hayotiy rolini taʼkidlaydi. Ijtimoiy-siyosiy oʻzgarishlarga javoban rivojlanayotgan soʻfiylik maʼnaviy amaliyotlarni sezilarli darajada shakllantirdi, shu bilan birga insonning ahvolini chuqurroq tushunishga yordam berdi. Imom Gʻazzoliy va Jaloliddin Rumiy kabi muhim siymolarning izlanishlari maʼnaviy maʼrifat sari yoʻlni yoritib berdi, sevgi va sadoqat ilohiy birlikka erishish uchun zarur ekanligini taʼkidladi [5, B.8]. Qolaversa, borliqning falsafiy asoslari soʻfiylik tafakkuri turli eʼtiqodlar orasida bagʻrikenglikni targʻib qiluvchi insonparvarlik qadriyatlarini bilan qanday uygʻunlashishi mumkinligini ochib beradi. Bu sintez islomning ekstremistik talqinlariga qarshi kurashda, ayniqsa, madaniyatni asrash va dinlararo muloqotga oid zamonaviy munozaralarda muhim ahamiyatga ega. Tasavvuf taʼlimoti va amaliyotini zamonaviy sharoitlarga singdirish orqali olimlar yoshlar oʻrtasida axloqiy kamolotga erishish, yanada mehr-oqibatli jamiyatga yoʻl ochib berish tarafdori boʻladi. Oxir oqibat, tasavvufning falsafiy taʼlimot

sifatida evolyutsiyasi zohidlik va ruhiy sayohat haqida chuqur tushunchalar berishda davom etmoqda.

Tasavvufning murakkab falsafiy ta'limot sifatida zohidlik va voz kechish bilan chuqur aloqadorlikni ochib beradi, ilohiy aloqa sari axloqiy sayohatni ta'kidlaydi. Tasavvuf taraqqiyotning markazida Ibn al-Arabiy, Imom G'azzoliy, Jalolidin Rumiy, Najmiddin Kubro, Ahmad Yassaviy, Naqishbandiy va Shayx Odina Muhammad kabi asosiy shaxslarning qarashlari va ta'limotlari asosan islom ma'naviyatini islom huquqi bilan birlashtirib, axloqiy yaxlitlikni targ'ib qilgan [1, B.10-11]. Allomalarning ta'limotlari moddiy ta'sirlardan ustun turishda ilohiy ishq va axloqiy xulq-atvor muhimligini ta'kidlaydi. Tasavvuf ruhiy poklanishga erishish vositasi sifatida zohidlikni targ'ib qilsa, uning jamoat qadriyatlari bilan munosabati yakkalanishga moyillikdan farq qiladi.

Tasavvufning tadqiqi uning zamonaviy ma'naviy nutqda chuqur moslashuvi va dolzarbligini ochib beradi va hukmron materializmga qarshi hikoya bo'lib xizmat qiladi. Ushbu an'ananing markazida ilohiylikning shaxsiy tajribasiga urg'u beriladi, bu o'z ruhiy yo'llarida haqiqiylikni xohlaydigan zamonaviy izlovchilar bilan rezonanslashadi. Ahmadjonovich Mamatov ta'kidlaganidek, so'fiylik ijtimoiy barqarorlik uchun zarur bo'lgan qadriyatlarni, jumladan, rahm-shafqat va dinlararo muloqotni targ'ib qiladi, bag'rikenglik va tushunishga bo'lgan global ehtiyojlarga mos keladi. So'fiylik tamoyillarining tarixiy evolyutsiyasi, xususan, ularning asketizm va axloqiy hayotdagi ildizlari bugungi kunda ularning qo'llanilishini yanada kuchaytiradi. Qolaversa, so'fiylik tafakkurining akademik nutqda integratsiyalashuvi uning ko'rinishi va ahamiyatini oshiradi, Xolmo'minovlarning so'fiylik falsafasini zamonaviy ijtimoiy muammolar bilan bog'lashga qaratilgan tadqiqotlarida ta'kidlangan. Oxir oqibat, ta'kidlanganidek, so'fiylik zamonaviy davrda moddiy tasalli va dunyoviylik hukmronlik qilayotgan dunyoda ma'naviy tasalli va ma'no izlovchilar uchun mayoqqa aylandi.

Tasavvuf insonni tavba, istig'for, duo, zuhd, taqvo, vara` va shunga o'xshash ma'nolarning haqiqatini anglab yetishga yordam beradi va ularni hayotga qandoq tatbiq qilish bo'yicha darslar va ko'rgazmali tajribalar olib boradi [3, B. 184].

XULOSA. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki tasavvuf insonni tavba, istig'for, duo, zuhd, taqvo kabi tushunchalar globallashuv jarayonida o'sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasida o'ziga xos ahamiyatga ega.

Zamonaviy jamiyat kuchayib borayotgan ekstremizm va ma'naviy inqirozi bilan kurashar ekan, tasavvufni o'rganish ilmiy izlanishlar va ma'naviy qutqarish uchun jozibali yo'lni taqdim etadi. Tasavvuf tushunchalarini ta'lim-tarbiya tizimiga kiritish an'ananing insonparvarlik jihatlarini ta'kidlab, radikal talqinlarga qarshi turishga yordam beradi. So'fiylik ta'limotlarini raqamli ravishda tarqatish imkonini beruvchi inklyuziv nutqni rivojlantirish orqali olimlar

tasavvufni borgan sari parchalanib borayotgan dunyoda sevgi, tinchlik va o'z-o'zidan voz kechishni himoya qiluvchi hayotiy falsafiy ta'limot sifatida yana bir bor qadrlashlari mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Ahmad Abdullayev. Tasavvuf va uning namoyandalari. Ilmiy – ommabop risola. Termiz .2005.
2. Shayx Muxammad Sodik Muxammad Yusuf Tasavvuf xakida tasavvur” T.: “Shark.
3. Komil inson haqida to’rt risola. Fors tilidan Najmiddin Komilov tarjimasi. Toshkent: «Ma’naviyat»,1997.
4. Худайкулова, Н. (2024). ХОРАЗМ СЎҒИЙЛАРИ. В ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE (Т. 3, Выпуск 18, сс. 56–58).
5. Худайкулова, Н. (2024). ХОРАЗМДА ТАСАВВУФ ИЛМИ. "Science Shine" *International Scientific Journal*, 15(1).